

EU:n immateriaalioikeussäätelyn ja tullitoimien tehokkuus muotialan tuoteväärännösten torjunnassa

Muodin, muotoilun ja luovan työn oikeustutkimus
ON-työ/Tutkielma

Laatija(t):
Aleksi Valmunen

18.12.2025

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu
Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

ON-työ / Tutkielma

Oppiaine: Muodin, muotoilun ja luovan työn oikeustutkimus

Tekijä(t): Aleksi Valmunen

Otsikko: EU:n immateriaalioikeussäätelyn ja tullitoimien tehokkuus muotialan tuoteväärennösten torjunnassa

Ohjaaja(t): Heidi Härkönen

Sivumäärä: 22 sivua

Päivämäärä: 18.12.2025

Tutkielmassa tarkastellaan, kuinka tehokkaita Euroopan unionin immateriaalioikeudellinen sääntely ja siihen liittyvät täytäntöönpanomekanismit ovat muotialaan kohdistuvien tuoteväärennösten torjunnassa. Tarkastelu rajoittuu erityisesti tavaramerkkioikeuteen sekä sitä koskevaan EU-sääntelyyn. Tekijänoikeudelliset piraattituotteet on jätetty pääosin tutkielman havainnoinnin ulkopuolelle, sillä tuoteväärennöksillä viitataan erityisesti tavaramerkkioikeuksia rikkoviin tuotteisiin.

Tutkimus on luonteeltaan oikeusdogmaattinen. Se perustuu EU-tavaramerkistä annettuun asetukseen, teollis- ja tekijänoikeuksien täytäntöönpanosta annetun direktiiviin sekä teollis- ja tekijänoikeuksien tullivalvonnasta annetun asetuksen tulkintaan. Normatiivista analyysiä täydennetään EU:n ja kansallisten viranomaisten raporteilla ja tilastoilla, joita hyödynnetään tuoteväärennösten vaikutusten hahmottamisessa etenkin tuoteväärennösten määrän, taloudellisten vaikutusten ja valvonnan haasteiden kannalta.

Tutkielman johtopäätöksenä on, että EU:n immateriaalioikeudellinen sääntelykehys on rakenteellisesti vahva ja tarjoaa oikeudenhaltijoille laajan valikoiman keinoja oikeuksiensa suojeluun, mutta sen käytännön tehokkuus jää osittain puutteelliseksi. Valvonnan haasteita on aiheuttanut erityisesti kaupan digitalisoituminen, pienlähetyksen määrän kasvaminen sekä resurssien rajallisuus. Kehittämistarpeet liittyvät ensisijaisesti viranomaisten resurssien kohdentamiseen, digitaalisen jäljitettävyyden hyödyntämiseen, yhteistyöhön verkkoalustojen kanssa sekä käytäntöjen yhtenäistämiseen jäsenvaltioiden välillä.

Avainsanat: immateriaalioikeus, tavaramerkkioikeus, muotioikeus, tuoteväärennökset, tullivalvonta, EU-oikeus

Sisällys

EU:n immateriaalioikeussäätelyn ja tullitoimien tehokkuus muotialan tuoteväärännösten torjunnassa.....	I
Lähteet.....	IV
Lyhenteet.....	VII
1 Johdanto.....	1
1.1 Tutkielman aihe ja lähtökohdat	1
1.2 Tutkimuskysymys ja metodit	1
1.3 Tutkielman rakenne.....	2
2 Teoreettinen ja käsitteellinen viitekehys.....	3
2.1 Immateriaalioikeudet muotialalla	3
2.2 Tuoteväärännösten määritelmä	4
2.3 Aiempi tutkimus	6
3 EU:n IP-lainsäädäntö tuoteväärännösten torjunnassa	8
3.1 Keskeinen sääntelykehys	8
3.2 Oikeudenhaltijan mahdollisuudet puuttua rikkomuksiin.....	9
3.2.1 Oikeudelliset seuraamukset	9
4 Tullitoimet ja yhteistyö viranomaisten kanssa.....	12
4.1 Tullin toimivalta ja rooli IP-oikeuksien valvonnassa	12
4.2 Tullistatistiikka ja keskeiset haasteet	13
5 Kuinka tehokkaita EU:n IP-lainsäädäntö ja tullitoimet ovat?.....	15
5.1 Tehokkuuden arviointikriteerit.....	15
5.2 Tehokkuuden arviointi muotialan näkökulmasta.....	16
5.3 Kehitystarpeet	18
6 Johtopäätökset	21

Lähteet

Kirjallisuus

Calvo Dopico, Domingo – Calvo-Porrá, Cristina, Sources of equity in fashion markets. *Journal of Product & Brand Management* 21(6) 2012, s. 391–403

Hodge, Emilia – Härkönen, Heidi, Muotioikeus. Edita 2024.

Ojansuu, Jussi, Digital product passport implementation: Key factors and challenges in circular economy of textiles. Master's thesis. Aalto University School of Business 2024. (<https://aaltodoc.aalto.fi/items/1f5a7eea-037d-4c5e-b8db-07f238cab91f>, Luettu 12.12.2025).

Schneider, Marius, Twenty-eight European countries in one mighty book to understand IPR enforcement. *Journal of Intellectual Property Law & Practice* 15(4) 2020, s. 308

Viranomaisraportit

European Court of Auditors, Special Report 06/2022: EU intellectual property rights – Protection not fully waterproof. European Court of Auditors 2022. (https://www.eca.europa.eu/lists/ecadocuments/sr22_06/sr_eu-ipr_en.pdf, Luettu 12.12.2025).

European Union Intellectual Property Office (EUIPO), Economic impact of counterfeiting in the clothing, cosmetics, and toy sectors in the EU. January 2024. European Union Intellectual Property Office 2024. (https://euiipo.europa.eu/tunnel-web/secure/webdav/guest/document_library/observatory/documents/reports/2024_Clothing_Cosmetics_Toys/2024_Economic_Impact_of_counterfeiting_in_clothing_cosmetics_toys_FullR_en.pdf, Luettu 29.11.2025).

European Union Intellectual Property Office (EUIPO) – European Commission, Directorate-General for Taxation and Customs Union (DG TAXUD), EU enforcement of intellectual property rights: results at the EU border and in the EU internal market 2022. November 2023. European Union Intellectual Property Office 2023. (https://euipo.europa.eu/tunnel-web/secure/webdav/guest/document_library/observatory/documents/reports/2023_EU_enforcement_of_IPRs_2022/2023_EU_enforcement_of_IPRs_results_at_EU_border_and_in_EU_internal_market_2022_FullR_en.pdf, Luettu 7.12.2025).

European Union Intellectual Property Office (EUIPO) – European Commission, Directorate-General for Taxation and Customs Union (DG TAXUD), EU enforcement of intellectual property rights: results at the EU border and in the EU internal market 2023. November 2024. European Union Intellectual Property Office 2024. (https://euipo.europa.eu/tunnel-web/secure/webdav/guest/document_library/observatory/documents/reports/2024_EU_Detentions/2024_EU_Enforcement_of_IPRs_FullR_en.pdf, Luettu 23.11.2025).

Europol – European Union Intellectual Property Office (EUIPO), Intellectual Property Crime Threat Assessment 2022. March 2022. European Union Intellectual Property Office 2022. (https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/Report.%20Intellectual%20property%20crime%20threat%20assessment%202022_2.pdf, Luettu 23.11.2025).

OECD – EUIPO, Trends in Trade in Counterfeit and Pirated Goods. OECD Publishing 2019. (<https://doi.org/10.1787/g2g9f533-en>, Luettu 23.11.2025).

OECD – EUIPO, Misuse of E-Commerce for Trade in Counterfeits. OECD Publishing 2021. (<https://doi.org/10.1787/1c04a64e-en>, Luettu 7.12.2025).

OECD – EUIPO, Risks of Illicit Trade in Counterfeits to Small and Medium-Sized Firms. OECD Publishing 2023. (<https://doi.org/10.1787/fa6d5089-en>, Luettu 9.12.2025).

OECD – EUIPO, Mapping Global Trade in Fakes 2025: Global Trends and Enforcement Challenges. OECD Publishing 2025. (<https://doi.org/10.1787/94d3b29f-en>, Luettu 23.11.2025).

WCO – WTO, WCO/WTO Study Report on Disruptive Technologies. World Customs Organization – World Trade Organization 2022.

(https://www.wto.org/english/res_e/publications_e/wco-wto22_e.htm,

Luettu 7.12.2025)

Medialähteet

Wollgast, Heike – Accornero, Chiara – Palombella, Ida – Caretta, Federica, Managing risks and disputes in the fashion industry. WIPO Magazine 15.3.2021. (<https://www.wipo.int/en/web/wipo-magazine/articles/managing-risks-and-disputes-in-the-fashion-industry-41940>, Luettu 13.12.2025)

Muut lähteet

Valvo ja puolusta yksinoikeuttasi. Patentti- ja rekisterihallitus (PRH) 2025.

https://www.prh.fi/fi/aineettomatoikeudet/tavaramerkit/tavaramerkin_yllapito_ja_uudistaminen/valvo_yksinoikeuttasi.html (Luettu 7.12.2025).

Tuoteväärennökset (IPR-tuotteet) ja immateriaalioikeudet. Tulli 2025.

<https://tulli.fi/yritykset/tuonti/rajoitukset/tuotevaarennokset-ja-immateriaalioikeudet> (Luettu 7.12.2025).

Intellectual Property in Fashion. World Intellectual Property Organization (WIPO).

<https://www.wipo.int/en/web/fashion> (Luettu 11.12.2025).

Lyhenteet

IP	immateriaalioikeus (intellectual property)
EU	Euroopan unioni
OECD	Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestö
EUIPO	Euroopan unionin teollisoikeuksien virasto
PRH	Patentti- ja rekisterihallitus
DG TAXUD	Verotuksen ja tulliliiton pääosasto

1 Johdanto

1.1 Tutkielman aihe ja lähtökohdat

Tämän tutkielman aiheena on muotialaan kohdistuvien tuoteväärengösten torjunta Euroopan unionin immateriaalioikeudellisen sääntelyn sekä tullitoimien näkökulmasta. Tarkastelu painottuu erityisesti tavaramerkkioikeuteen ja siihen kytkeytyvään sääntelyyn. Sillä tuoteväärengökset usein hyödyntävät muotialan tuotteissa tavaramerkeillä suojattuja elementtejä, tavaramerkit muodostavat sääntelyn ytimen tuoteväärengöksiä vastaan.

EUIPO:n, OECD:n ja Europolin raportit osoittavat, että tuoteväärengösten kauppa on unionitasolla merkittävä ilmiö, joka vaikuttaa oikeudenhaltijoiden myyntituloihin, valtioiden verotuloihin, työllisyyteen sekä kuluttajaturvallisuuteen. Muotialan tuotteet ovatkin raporteissa yksi keskeisimmistä tuoteväärengösten kohderyhmistä, ja kaupankäynnin painotuksen siirtyessä verkkokauppaan ja pienpaketteihin, pelkkä konttikaupan valvonta ei yksinään riitä.

Tutkielman lähtökohtana on, että tuoteväärengökset ymmärretään immateriaalioikeuksia loukkaavina tavaroina oikeudellisessa kontekstissa, eikä vain yleisesti ”epäaitoina” tuotteina. Toisin kuin tavaramerkkejä rikkovat tuoteväärengökset, tekijänoikeuksia rikkovat piraattituotteet muodostavat tärkeän, mutta osittain erillisen ilmiön, johon tutkielmassa viitataan vain käsitteiden erottelujen yhteydessä. Tutkielmassa keskitytään siihen, millaisia oikeudellisia välineitä unionitasolla on luotu muotialan tuoteväärengösten torjumiseksi ja miten niitä voidaan käytännössä hyödyntää.

1.2 Tutkimuskysymys ja metodit

Tutkielman päätutkimuskysymys on rajattu siihen, kuinka tehokkaasti EU:n IP-lainsäädäntö ja tullitoimet suojaavat muotialan yrityksiä tuoteväärengöksiltä. Tutkielmassa mietitään sitä, millainen kehys IP-lainsäädännöllä on EU-tasolla sekä millaisia oikeussuojakeinoja oikeudenhaltijoilla on käytettävissään tuoteväärengöksiä vastaan. Myös rakenteelliset haasteet muotialan näkökulmasta sekä mahdolliset kehitysehdotukset ovat päätutkimuskysymyksen kannalta tärkeitä, jolloin niitä käsitellään tutkielman lopussa.

Tutkimus on ensisijaisesti oikeusdogmaattinen, sillä se perustuu voimassa olevan EU-oikeuden tulkintaan. Erityisesti analyysin kohteena ovat Euroopan unionin tavaramerkistä

annettu asetus¹ (EU) 2017/1001, teollis- ja tekijänoikeuksien noudattamisen varmistamisesta annettu direktiivi² 2004/48/EY sekä teollis- ja tekijänoikeuksien tullivalvonnasta annettu asetus³ (EU) 608/2013 sekä niitä täydentävä oikeuskäytäntö. Oikeusdogmaattista tarkastelua täydennetään hyödyntämällä EU-tason viranomaisten ja kansallisten viranomaisten raportteja, tilastoja ja ohjeita. Empiirisiä aineistoja ei kuitenkaan analysoida tilastollisesti, vaan niillä pyritään taustoittamaan tuoteväärännösilmiötä sen hahmottamisen ja tehokkuuden arvioinnin tukena.

Tekijänoikeudelliset ja piraattituotteita koskevat kysymykset rajataan pääosin tutkielman ulkopuolelle. Niihin viitataan vain silloin, kun se on välttämätöntä tuoteväärännösten käsitteen ja tavaramerkkien suoja-alan rajaamiseksi. Näin tutkimus pysyy johdonmukaisesti rajattuna tuoteväärännöksiin ja tavaramerkkeihin kytkeytyviin oikeudellisiin ongelmiin.

1.3 Tutkielman rakenne

Tutkielman rakenne etenee siten, että luvussa 2 määritellään keskeisiä käsitteitä ja tarkastellaan immateriaalioikeuksien viitekehystä muotialalla. Luvussa 3 analysoidaan EU:n tavaramerkkioikeutta ja täytäntöönpanosääntelyä, erityisesti sitä millaisia oikeuksia normisto tarjoaa, mutta myös millaisia velvoitteita se asettaa. Luvussa 4 tarkastelu kohdistetaan tullivalvonnan rooliin tuoteväärännösten torjumisessa ja tullin käytännön toteutuksen analysointiin viranomaislähteiden avulla. Lopuksi luvussa 5 arvioidaan sääntelyn ja täytäntöönpanon tehokkuutta muotialan näkökulmasta hyödyntäen normatiivisesti asetettuja kriteerejä ja empiirisiä havaintoja tuoteväärännösten määristä ja vaikutuksista.

¹ Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) 2017/1001 Euroopan unionin tavaramerkistä. Annettu 14.6.2017.

² Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2004/48/EY teollis- ja tekijänoikeuksien noudattamisen varmistamisesta. Annettu 29.4.2004.

³ Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus teollis- ja tekijänoikeuksien tullivalvonnasta ja neuvoston asetuksen (EY) N:o 1383/2003 kumoamisesta. Annettu 12.6.2013.

2 Teoreettinen ja käsitteellinen viitekehys

2.1 Immateriaalioikeudet muotialalla

Muotialalla sovelletaan monia immateriaalioikeuksien suojamuotoja. Immateriaalioikeudet ovat muotialalla keskeinen osa liiketoimintamalleja, sillä tuotteiden arvo rakentuu brändille ja niihin liittyville mielikuville⁴, ja juuri näitä aineettomia osia suojataan immateriaalioikeudellisin keinoin. Muotialalle keskeisiä immateriaalioikeuksia väärennösten torjunnassa ja brändin rakentamisessa ovat tavaramerkit, tekijänoikeus sekä mallioikeus⁵, ja niitä voidaan hyödyntää yritysten IP-strategioissa rinnakkain.

Muotialalle yksi tärkeimmistä suojamuodoista on tavaramerkki. Euroopan unionin tavaramerkistä annetun asetuksen (EU) 2017/1001 4 artiklan mukaan EU-tavaramerkki on tunnus, jonka avulla voidaan erottaa yrityksen tavarat tai palvelut muiden yritysten tavaroista tai palveluista, mutta sen tulee myös määrittää selkeän ja täsmällisen kohteen saadulle suojalle. Asetuksen lähtökohtana on muodostaa yhtenäinen suoja koko EU:n alueelle yhdellä rekisteröinnillä, joka helpottaa myös muotialan yritysten toimintaa. Muotialalla tavaramerkillä suojataan erityisesti brändin nimeä, logoja sekä tunnusomaisia kirjain- ja numeroyhdistelmiä, mutta sillä voidaan myös suojata muita tuotteeseen liittyviä erottamiskykyisiä piirteitä. Tavaramerkki on käytännössä oikeus, johon väärennösten torjunta ensisijaisesti nojaa, sillä väärennösloukkauksissa usein jäljennetään tuotteen rekisteröityä tavaramerkkiä kuluttajien harhauttamiseksi.

Mallioikeudella voidaan täydentää tavaramerkkisuojaa silloin, kun halutaan suojata ennemmin tuotteen ulkomuotoa kuin brändin nimeä. Neuvoston asetuksessa yhteisömallista⁶ (EY) 6/2002 3 artiklan 1 kohdan mukaan mallilla tarkoitetaan koko tuotteen tai sen osan ulkomuotoa, joka johtuu erityisesti tuotteen piirteistä, kuten linjoista, ääri viivoista, väreistä, muodosta, pintarakenteesta tai materiaalista. Asetuksella luodaan kaksitasoinen järjestelmä, jossa suoja voidaan saada 1 artiklan mukaan joko rekisteröitynä EU-mallina tai rekisteröimättömänä EU-mallina. Muotialan kannalta rekisteröimättömät EU-mallit ovat merkittäviä, sillä se tarjoaa kolmen vuoden pituisen suojan esimerkiksi kausiluontoisille vaate- ja asustemallistoille, joiden kaupallinen elinkaari on lyhyt. Rekisteröityä EU-mallia

⁴ Calvo Dopico – Calvo-Porrall 2012, s. 391.

⁵ WIPO

⁶ Neuvoston asetus (EY) N:o 6/2002 yhteisömallista. Annettu 12.12.2001.

voidaan puolestaan käyttää ajattomiin muotituotteisiin, kuten klassisiin laukku- tai kenkämalleihin, joiden odotetaan pysyvän markkinoilla useita vuosia.

Vaikka muotialalla voidaan hyödyntää myös muita immateriaalioikeuksia, kuten patenteja tai hyödyllisyysmalleja esimerkiksi tuotantoteknologien yhteydessä, ovat muut kuin tavaramerkki-, malli-, ja tekijänoikeudet vähemmän keskeisiä käytännössä.⁷ Muotialan raporteissa korostetaan, että kaupallinen strategia rakentuu ensisijaisesti brändi-identiteetille ja erottumiseen visuaalisesti, kun taas teknologiset innovaatiot, joita esimerkiksi patentit suojaavat, ovat useimmille muotialan yrityksille toissijainen kilpailukeino. Tämän takia muotialan yritysten immateriaalioikeusportfoliot painottuvat useimmiten tavaramerkkeihin ja mallioikeuksiin, kun taas patenteja käytetään vain harvoihin teknistä innovaatiota sisältäviin tuotteisiin tai tuotantomenetelmiin.

EU:n tasolla yksittäisiä immateriaalioikeuksia tukee teollis- ja tekijänoikeuksien noudattamisen varmistamisesta annettu direktiivi 2004/48/EY. Direktiivin 3 artiklan mukaan jäsenvaltioiden on säädettävä tarvittavat toimenpiteet, menettelyt ja oikeussuojakeinot, jotta immateriaalioikeuksia voidaan suojata tehokkaasti. Artiklan mukaan keinojen pitää myös olla oikeudenmukaisia ja tasapuolisia, eivätkä ne saa olla liian monimutkaisia tai kalliita. Direktiivi ei itsessään luo uusia immateriaalioikeuksia, mutta sen avulla voidaan varmistaa, että immateriaalioikeuksien haltijat voivat käyttää oikeuksiaan esimerkiksi kieltokeinojen, vahingonkorvausten ja muiden turvaamistoimien avulla.

Muotialan immateriaalioikeudellinen perusta rakentuu suurilta osin tavaramerkkien, mallioikeuksien ja tekijänoikeuksien varaan. Näitä oikeuksia sovelletaan ja hyödynnetään rinnakkain, ja tehokas immateriaalioikeudellinen suoja syntyy IP-strategialla, jossa otetaan huomioon kaikkien suojamuotojen mahdollisuudet. Tutkielmassa syvennytään suojamuodoista eniten tavaramerkkeihin, sillä ne ovat keskeisessä asemassa tuotevääreännöksiä tarkasteltaessa.

2.2 Tuotevääreännösten määritelmä

Tuotevääreännöksen käsite ja tarkka määrittely on tämän tutkielman kannalta tärkeää, jolloin sitä ei voida jättää yleisesti käytettyjen määritelmien varaan. Vääreännöksellä viitataan oikeudellisessa kontekstissa immateriaalioikeuksia loukkaaviin tuotteisiin, kun taas

⁷ Hodge – Härkönen 2024, s. 254.

arkikielessä väärennöksillä tarkoitetaan usein mitä tahansa ”epäaitoa” tai laadultaan huonoa tuotetta, joka ei välttämättä riko immateriaalioikeuksia. Oikeudellista määrittelyä ohjaavat esimerkiksi Euroopan unionin tullivalvontaa koskeva sääntely sekä OECD:n ja EUIPO:n raportit tuoteväärennöksistä.

EU:n teollis- ja tekijänoikeuksien tullivalvonnasta annetussa asetuksessa (EU) 608/2013 on eroteltu termit sen mukaan, mitä immateriaalioikeutta tuotteet loukkaavat. Asetuksen 2 artiklan 5 ja 6 kohdassa määritellään asetuksessa sovellettavia määritelmiä tarkemmin. Asetuksessa käytetään käsitettä ”väärennetyt tavarat”, kun puhutaan tavaramerkkiä tai maantieteellistä merkintää loukkaavista tavaroista, ja käsitettä ”laittomasti valmistetut tavarat”, kun puhutaan tekijänoikeutta tai mallia loukkaavasta tavarasta. Olennaista myös väärennetyjen tavaroiden kannalta on se, että tavaroita ei voi olennaisten tuntomerkkiensä perusteella erottaa tavarasta, jolla on asianmukaisesti rekisteröity tavaramerkki. Myös OECD:n ja EUIPO:n vuoden 2019 laajasti käytetyssä raportissa tehdään tarkastelua varten selkeä rajausta termeille.⁸ Raportissa todetaan, että siinä käytetään TRIPS-sopimuksen määritelmiä tuoteväärennöksille ja piraattituotteille. Tällöin sekä TRIPS-sopimuksessa että raportissa tuoteväärennökset määritellään tavaramerkkejä, mallioikeutta tai patenteja loukkaaviksi tuotteiksi, kun taas piraattituotteet määritellään tekijänoikeutta loukkaaviksi tuotteiksi.

Myös kansallisella tasolla tehdyt määritelmät tukevat tuoteväärennösten ja piraattituotteiden välistä eroa. Tullin ohjeessa piraattikopiot on määritelty tuotteiksi, joihin on luvattomasti kopioitu tekijänoikeudella suojattu teos, kun taas tuoteväärennökset ovat tuotteita, joihin on luvattomasti liitetty tavaramerkki tai mallioikeus.⁹ Tulli myös erottaa loukkaavan tuotteen käsitteen, jolla viitataan tuotteeseen, joka saattaa loukata immateriaalioikeuksia olematta tuoteväärennös.

Tuoteväärennösten ja harmaan kaupan ero on olennainen, kun tarkastellaan esimerkiksi tullin toimivaltaa tai väärennösten taloudellista merkitystä. Asetuksessa teollis- ja tekijänoikeuksien tullivalvonnasta (EU) 608/2013 johdannon 6 kappaleessa ja 1 artiklan 5 kohdassa todetaan, että asetus ei koske tavaroita, jotka ovat valmistettu oikeudenhaltijan suostumuksella, mutta ne saatetaan markkinoille ilman oikeudenhaltijan suostumusta. Tämä on tyypillinen harmaata kauppaa kuvaileva tilanne, jossa tavarat itsessään ovat ”aitoja”, sillä ne on valmistettu

⁸ OECD – EUIPO 2019, s. 14.

⁹ Tulli 2025.

oikeudenhaltijan luvalla, mutta niitä jaellaan vastoin oikeudenhaltijan tekemiä jakelujärjestelyjä. Harmaa kauppa voi olla sopimus- tai tavaramerkkioikeudellisesti ongelmallista, mutta sen ei voida katsoa täyttävän tuotevääreännöksen tunnusmerkkejä, eikä samanlaiset tapauksia sen takia sisällytetä esimerkiksi OECD:n ja EUIPO:n tilastoihin tuotevääreännöksistä.

Tässä tutkielmassa ”tuotevääreännöksellä” tarkoitetaan ensisijaisesti tavaroita, jotka kantavat toisen rekisteröityä tai siihen sekoitettavissa olevaa tavaramerkkiä ilman lupaa, ja tällöin loukkaavat tavaramerkkioikeutta. Määritelmä kuitenkin kattaa myös tapaukset, joissa tuote jäljittelee mallioikeudella suojattua ulkomuotoa, mutta muotialan arvon painottuessa brändiin ja maineeseen, tuotevääreännösten kohdistuminen useammin tavaramerkkioikeuksiin kuin mallioikeuksiin on odotettavissa. Määritelmien mukaan tutkielman kannalta on olennaista tarkastella ensisijaisesti tavaramerkkiä loukkaavia tuotteita, eikä tämän takia tutkielmassa keskitytä tekijänoikeuksia loukkaaviin tuotteisiin.

2.3 Aiempi tutkimus

Aiempi tutkimus on ensisijaisesti tarkastellut tuotevääreännöksiä määrällisenä ja taloudellisenä ilmiönä, mutta sen ohella tuotevääreännöksiä on myös tarkasteltu valvonta- ja sääntelyjärjestelmien toimivuuden näkökulmasta. OECD:n ja EUIPO:n vuonna 2019 julkaistu raportti osoittaa, että vääreännökset ovat rakenteellisesti osana kansainvälistä kauppaa, ja niillä on vahvat liitokset heikosti valvottuihin tuotantoketjuihin ja puutteelliseen immateriaalioikeuksien valvontaan. Raportissa myös korostetaan, että vääreännökset vaikuttavat kuluttajien tyytyväisyyteen, oikeudenhaltijoiden liikevaihtoon sekä valtioiden verotuloihin ja työllisyyteen.¹⁰

Muotialan kannalta keskeisenä lähteenä voidaan pitää EUIPO:n sektoritutkimusta vuodelta 2024. Raportin tiivistelmän mukaan vuosina 2018–2021 vaateteollisuus menetti arviolta lähes 12 miljardia euroa myyntiä vuosittain, mikä vastaa noin 5,2 prosenttia vaatealan kokonaisymyynnistä EU:ssa.¹¹ Raportin mukaan vaateala myös työllisti 160 000 ihmistä vähemmän vuodessa kokonaisymyynnin tuotevääreännösten aiheuttamien menetysten takia. Tämä tutkimuslinja osoittaa, että muotialaan kohdistuvat tuotevääreännökset ovat

¹⁰ OECD – EUIPO 2019, s. 17.

¹¹ EUIPO 2024, s. 7.

rakenteellisesti ja taloudellisesti merkittävä ilmiö EU:ssa, eivätkä vain marginaalinen ongelma.

Europolin ja EUIPO:n vuonna 2022 julkaistu raportti kokoaa tullin, poliisin ja muiden viranomaisten tietoja. Raportissa arvioidaan, että tuoteväärennöksiä tuodaan EU:n alueelle vuosittain miljardiluokassa, ja että erityisen alttiita tuoteryhmiä ovat vaatteet, asusteet ja luksustuotteet.¹² Raportin mukaan väärennetyjen ja piraattituotteiden arvon EU:n tuonnissa arvioidaan olevan noin 119 miljardia euroa vuonna 2019, mikä vastaa noin 5,8 prosenttia kaikista EU:n alueelle tuoduista tavaroista.¹³

Yhteistä OECD:n, EUIPO:n ja Europolin tutkimuksille on se, että ne kuvaavat tuoteväärennösten ilmiön laajuutta ja keskeisimpiä rakenteellisia haasteita, kuten monimutkaisia kuljetusreittejä, pienpaketteja ja verkkoalustojen roolia, mutta ne myös tarkastelevat ja kvantifioivat tuoteväärennösten taloudellisia vaikutuksia. Sen sijaan oikeusdogmaattinen tutkimus käsittelee pääasiassa yksittäisiä oikeudellisia instrumentteja, kuten teollis- ja tekijänoikeuksien tullivalvonnasta annettua asetusta (EU) 608/2013 tai teollis- ja tekijänoikeuksien noudattamisen varmistamisesta annettua direktiiviä 2004/48/EY, mutta se harvemmin yhdistää kattavasti empiiristä aineistoa ja normatiivista analyysiä erityisesti muotialan tuoteväärennösten näkökulmasta. Tämän tutkielman kannalta keskeinen havainto aiemmasta tutkimuksesta on, että vaikka yleisistä valvontahaasteista sekä tuoteväärennösten määrällisistä ja taloudellisista vaikutuksista on paljon tutkimustietoa, sitä kuinka tehokkaasti EU:n immateriaalioikeudellinen sääntely ja tullitoimet suojaavat juuri muotialaa on tutkittu vähemmän. Muotialan erityispiirteet, kuten brändikeskeisyys, nopeasti muuttuvat trendit ja hajautetut tuotantoketjut, luovat lisäpaineita oikeudellisen järjestelmän toimivuudelle, jonka takia muotialaa pitää tarkastella juuri näiden piirteiden valossa. Tutkielmalla pyritään täten paikkaamaan tutkimuksessa olevaa aukkoa, joka on muotialan tuoteväärennösten torjumisen tehokkuuden arvioinnissa.

¹² Europol – EUIPO 2022, s. 11.

¹³ Europol – EUIPO 2022, s. 36.

3 EU:n IP-lainsäädäntö tuoteväärengösten torjunnassa

3.1 Keskeinen säätelykehys

Tässä luvussa tarkastellaan niitä EU-tason säädöksiä, jotka muodostavat muotialan tuoteväärengösten torjumisen kehyksen. Keskeisiä säädöksiä ovat Euroopan unionin tavaramerkistä annettu asetus (EU) 2017/1001 sekä teollis- ja tekijänoikeuksien täytäntöönpanosta annettu direktiivi 2004/48/EY. Kokonaisuudessaan järjestelmää täydentävät myös teollis- ja tekijänoikeuksien tullivalvonnasta annettu asetus (EU) 608/2013 sekä eri tekijänoikeusdirektiivit. Tullin toimintaa kuitenkin tarkastellaan vasta tutkielman myöhemmissä kappaleissa ja tekijänoikeusdirektiivien osalta tarkastelu on rajattu ensisijaisesti tavaramerkkioikeudelliseen säätelykehukseen, jolloin tekijänoikeusdirektiiveihin ei tässä tutkielmassa ensisijaisesti keskitytä.

Muotialan kannalta Euroopan unionin tavaramerkistä annetun asetuksen (EU) 2017/1001 ydin on 9 artiklassa, joka määrittelee EU-tavaramerkin luomat oikeudet. 9 artiklan 1 kohdan mukaan tavaramerkin rekisteröinti antaa haltijalle yksinoikeuden tavaramerkkiin, ja 9 artiklan 2 kohdan mukaan haltija voi estää kolmansia osapuolia käyttämästä elinkeinotoiminnassa ilman suostumusta merkkiä, joka on sama tai samankaltainen ja aiheuttaa sekaannusvaaran haltijan tavaramerkin kanssa. Lisäksi 9 artiklan 4 kohdan perusteella haltija voi puuttua tilanteeseen, jossa kolmas osapuoli tuo EU:n alueelle tavaroita luovuttamatta niitä vapaaseen liikkeeseen, jos tavara on sama tai samankaltainen EU-tavaramerkin kanssa. Näin tavaramerkkisäätelyllä luodaan perusta tuoteväärengösten kieltämiselle jo silloin, kun ne ovat vasta matkalla sisämarkkinoille, mutta myös tilanteisiin, joissa tuoteväärengöksiä pyritään levittämään sisämarkkinoilla.

Muotialan tuoteväärengösten torjunnan kannalta keskeisiä ovat erityisesti 2.1 kappaleessa käsitellyn teollis- ja tekijänoikeuksien noudattamisen varmistamisesta annetun direktiivin 2004/48/EY 9 ja 11 artiklan säännökset väliaikaisista turvaamistoimista ja kieltotuomioista. Säännösten nojalla tuomioistuimet voivat määrätä väärengöksiä valmistavan tai levittävän toimijan lopettamaan oikeudenhaltijaa loukkaavan toiminnan sekä estämään tuoteväärengösten pääsyn markkinoille. Lisäksi direktiivin 13 artiklassa säädetään vahingonkorvauskeinoista, joiden tulee olla riittävän tehokkaita jäsenvaltioissa. Artiklan mukaan vahingonkorvauksissa tulee ottaa huomioon oikeudenhaltijan taloudellisen menetyksen ohella myös loukkaajan saama hyöty. Nämä säännökset ovat muotialalle tärkeitä,

sillä yksittäisten tuoteväärennöserien taloudellinen arvo voi olla suuri, ja brändin maineen heikentyminen voi aiheuttaa yritykselle pysyvää haittaa.

3.2 Oikeudenhaltijan mahdollisuudet puuttua rikkomuksiin

EU:n immateriaalioikeudellinen sääntely ei määrittele vain muotialan toimijoiden oikeuksia, vaan myös sitä, millaisin konkreettisin keinoin oikeudenhaltija voi reagoida tuotevääreännöksiin. Teollis- ja tekijänoikeuksien noudattamisen varmistamisesta annetun direktiivin 2004/48/EY 3 artiklan 2 kohdan mukaan jäsenvaltioiden on säädettävä ”tehokkaita, oikeasuhteisia ja varoittavia” oikeussuojakeinoja, joiden avulla oikeudenhaltija pystyy estämään loukkaukset ja saada hyvityksen kärsityistä taloudellisista menetyksistä. Direktiiviä täydentää teollis- ja tekijänoikeuksien tullivalvonnasta annettu asetus (EU) 608/2013, jonka avulla luodaan menettelyt ja toimivalta tullille reagoida EU:n ulkorajoilla oleville tavaroille, joiden epäillään loukkaavan immateriaalioikeuksia.

Ensimmäinen edellytys tehokkaalle rikkomuksiin puuttumiselle on se, että oikeus, johon vedotaan, on olemassa ja se voidaan todentaa. Muotialalla tämä tarkoittaa erityisesti tavaramerkkien rekisteröintiä joko kansallisella tasolla tai EU-tasolla. Teollis- ja tekijänoikeuksien tullivalvonnasta annetun asetuksen (EU) 608/2013 johdannon 10 luetelmakohdassa korostetaan, että tullin toimivalta asetuksen puitteissa rajoittuu menettelysäännöksiin, jolloin se voi pidättää tavaroita, joita epäillään loukkauksesta, mutta viime kädessä varsinaisen loukkauksen olemassaolon ratkaisevat toimivaltaiset kansalliset viranomaiset. Rekisteröinnin lisäksi myös oikeuksien ylläpito ja valvonta ovat oikeudenhaltijan vastuulla, sillä PRH korostaa olevansa rekisteriviranomainen eikä tavaramerkkien käyttöä valvova taho.¹⁴ Tällöin oikeudenhaltijalta odotetaan oikeussuojakeinojen hyödyntämisen lisäksi myös omaa aktiivisuutta, sillä haltija joutuu huolehtimaan siitä, että muut eivät loukkaa tavaramerkin luomaa yksinoikeutta.

3.2.1 Oikeudelliset seuraamukset

Oikeudenhaltijan käytössä olevat oikeudelliset seuraamukset jakautuvat loukkausta ehkäiseviin ja lopettaviin toimenpiteisiin sekä taloudellisiin ja muihin hyvityksiin. Nämä perustuvat pitkälti teollis- ja tekijänoikeuksien noudattamisen varmistamisesta annettuun direktiiviin 2004/48/EY ja kansalliseen prosessi- ja vahingonkorvausoikeuteen, joita

¹⁴ PRH 2025.

täydentävät teollis- ja tekijänoikeuksien tullivalvonnasta annetun asetuksen (EU) 608/2013 säätämät toimet.

Teollis- ja tekijänoikeuksien noudattamisen varmistamisesta annetun direktiivin 2004/48/EY mukaisten turvaamistoimien ja kieltotuomioiden lisäksi direktiivin 10 artiklassa säädetään korjaavista toimenpiteistä, joihin kuuluvat loukkaavien tavaroiden lopullinen poistaminen markkinointikanavista, niiden hävittäminen sekä tarvittaessa loukkauksiin käytettyjen materiaalien ja välineiden takavarikointi ja hävittäminen. Näillä toimenpiteillä pyritään varmistamaan, että väärennökset eivät palaa markkinoille esimerkiksi muita jakelureittejä pitkin. Direktiivin 13 artiklassa taas säädetään, että loukkauksen kohteeksi joutuneelle oikeudenhaltijalle on määrättävä asianmukainen korvaus hänen kärsimästään vahingosta. Korvauksen määrä voidaan arvioida todellisen vahingon mukaan esimerkiksi menetettyjä voittoja ja loukkaajan saamaa hyötyä käyttämällä, tai määräämällä vähintään niiden rojaltien tai maksujen määrä, mitä luvanvaraisesta käytöstä olisi oikeudenhaltijalle maksettu. Aikaisempien lisäksi direktiivin 14 artikla velvoittaa jäsenvaltiot varmistamaan, että hävinnyt osapuoli maksaa voittaneen osapuolen oikeudenkäyntikulut kohtuullisin ja oikeasuhteisin määrin. Muotialalla vahingonkorvauksissa korostuvat suorien myyntitappioiden lisäksi brändille aiheutuneet mainehaitat ja brändin arvon heikkeneminen. Näitä ei kuitenkaan voida osoittaa rahamääräisesti yhtä helposti kuin myyntitappioita, jolloin vahingonkorvauksia määriteltäessä kertakorvaukseen perustuvat mallit ja rojalteihin perustuva arviointi ovat tärkeitä myyntitappioiden ohella.

Vaikka teollis- ja tekijänoikeuksien noudattamisen varmistamisesta annettu direktiivi 2004/48/EY ei harmonisoi rikosoikeudellisia seuraamuksia, useimmissa jäsenvaltioissa immateriaalioikeuksien tahallinen loukkaaminen elinkeinotoiminnassa on rikos, josta voidaan tuomita sakkoihin tai jopa vankeuteen. EUIPO:n ja Europolin vuonna 2022 julkaistussa raportissa todetaan, että tuoteväärennöksiä koskevissa tapauksissa järjestäytynyt rikollisuus on usein osallisena ja siihen puututaan tullivalvonnan lisäksi myös rikosoikeudellisten menettelyjen keinoin, vaikka tuoteväärennöksistä annetut tuomiot ovat huomattavasti lievempiä kuin monilla muilla rikosnimikkeillä.¹⁵ Tuoteväärennösten rikosoikeudellinen ulottuvuus täydentää suojakeinoja erityisesti tilanteissa, joissa väärennösten tuotanto ja jakelu ovat laajamittaista ja järjestelmällistä.

¹⁵ Europol – EUIPO 2022, s. 8.

Oikeudenhaltijan käytettävissä olevat oikeudelliset keinot ovat EU-tasolla laajat, sillä se kattaa välittömät kiello- ja turvaamistoimet, tavaroihin ja tuotantoon kohdistuvat korjaavat toimenpiteet sekä taloudellisen hyvityksen. Normatiivisesti järjestelmän voidaan katsoa täyttävän teollis- ja tekijänoikeuksien noudattamisen varmistamisesta annetun direktiivin 2004/48/EY asettamat tehokkuus- ja varoittavuusvaatimukset, mutta muotialan keskeiseksi kysymykseksi herää, missä määrin oikeudenhaltijat pystyvät hyödyntämään sääntelyn tarjoamia keinoja ajoissa ja taloudellisesti kestäväällä tavalla.

4 Tullitoimet ja yhteistyö viranomaisten kanssa

4.1 Tullin toimivalta ja rooli IP-oikeuksien valvonnassa

EU:ssa tulliviranomaiset ovat immateriaalioikeuksien täytäntöönpanon keskeisimmässä asemassa, sillä ne ovat ainoita viranomaisia, jotka näkevät kaikki tullialueen kautta kulkevat tavarat rajanylitysvaiheessa. Tullivalvonnan oikeudellisena perustana toimii teollis- ja tekijänoikeuksien tullivalvonnasta annettu asetus (EU) 608/2013, joka määrittää edellytykset ja menettelyt tulliviranomaisten toimille, kun tavaroiden epäillään loukkaavan immateriaalioikeuksia. Kuten aiemmin todettiin, asetus on menettelysääntelyä, sillä se ei ratkaise, onko loukkausta tapahtunut, vaan se jättää tämän tuomioistuinten arvioitavaksi. Tämän avulla tullit toimii osana laajempaa valvontaketjua, jossa tullin raja- ja markkinavalvonta sekä tuomioistuinten menettelyt täydentävät toisiaan.

Teollis- ja tekijänoikeuksien tullivalvonnasta annetun asetuksen (EU) 608/2013 1 artiklan 1 kohdan mukaan tullin toimivalta kattaa kaikki tullivalvonnan alaiset tavarat. Tämä tarkoittaa erityisesti tavaroita, jotka on ilmoitettu luovutettavaksi vapaaseen liikkeeseen, vientiin tai jälleenvientiin, tavaroita, jotka saapuvat tai poistuvat tullialueelta sekä tavaroita, jotka on sijoitettu tullivarastointiin, vapaa-alueelle tai vapaavarastoon. Jos tullilla on perusteltu syy epäillä immateriaalioikeusloukkausta, se voi asetuksen 1 artiklan 2 kohdan nojalla keskeyttää tavaroiden luovuttamisen tai pidättää ne. Tullin toimivalta rajoittuukin käytännössä hallinnollisiin toimenpiteisiin, sillä se voi pysäyttää tavarat, ilmoittaa asiasta oikeudenhaltijalle ja tavaranhaltijalle, tarkastaa tavarat ja käynnistää hävittämismenettelyn, mutta varsinaisen loukkauskysymyksen ratkaisu kuuluu muille toimivaltaisille viranomaisille kuten tuomioistuimille.

Tullin roolin merkitystä voidaan havainnollistaa unionitason tilastoilla. Euroopan komission ja EUIPO:n raportin mukaan vuonna 2023 EU:n rajalla ja sisämarkkinoilla pidätettiin yli 152 miljoonaa immateriaalioikeuksia loukkaavaa tavaraa, joiden arvioitu vähittäisarvo oli noin 3,4 miljardia euroa.¹⁶ Tilastojen pohjalta voidaan todeta, että tullit muodostaa olennaisen osan unionin immateriaalioikeusvalvontajärjestelmästä. Myös kansallinen sääntely ja viranomaisten ohjeistus kuvailevat tullin roolia laajaksi. Käytännössä Suomen tullit valvoo maahan tulevia ja maasta lähteviä sekä Suomen kautta kuljetettavia tavaroita varmistaakseen,

¹⁶ EUIPO – DG TAXUD 2024, s. 5.

että ne eivät ole immateriaalioikeuksia loukkaavia. Tulli korostaa myös, että valvonnan tavoitteena on kuluttajaturvallisuuden, verotulojen sekä oikeudenhaltijoiden taloudellisten etujen suojaaminen.¹⁷

Tullitoiminta perustuu riskianalyysiin ja kohdennettuun valvontaan, sillä vain murto-osa unionin rajaliikenteestä voidaan fyysisesti tarkastaa. Tarve kohdennetulle valvonnalle korostuu määrällisessä tarkastelussa, sillä EUIPO:n ja OECD:n arvion mukaan noin 4,7 prosenttia EU:n tuonnista koostuu väärennetyistä tavaroista¹⁸, mutta tulliviranomaiset pystyvät tarkastamaan vain pienen murto-osan konttiliikenteestä. Tämä pakottaa tullin käyttämään resursseja kohdennettuun riskianalyysiin, jonka merkitys tulee tulevaisuudessa kasvamaan pienlähetyksen määrän kasvaessa, sillä merkittävä osa väärennöksistä liikkuu nykyään pienlähetyksen mukana.

Tullin riskianalyysi ja valvonnan tehokkuus riippuvat vahvasti yhteistyöstä oikeudenhaltijoiden kanssa ja oikeudenhaltijoiden aktiivisuudesta omien oikeuksiensa suojaamiseen. Teollis- ja tekijänoikeuksien tullivalvonnasta annetun asetuksen (EU) 608/2013 sääntelyn keskeisenä oikeudellisena keinona on toimintahakemus (*Application for Action*, lyh. *ATA*), josta säädetään asetuksen 3 artiklassa. Hakemuksen avulla oikeudenhaltija voi toimittaa tullille tietoa suojatuista oikeuksistaan sekä aidoista ja väärennetyistä tuotteista ja pyytää tullia puuttumaan oikeuksia loukkaaviin lähetyksiin. Suomen tulli korostaa valvovansa ensisijaisesti niitä tavaroita, joiden osalta oikeudenhaltija on jättänyt tullivalvonta-asetuksen mukaisen hakemuksen, vaikka tulli voi pysäyttää lähetyksiä oma-aloitteisesti.¹⁹

4.2 Tullistatistiikka ja keskeiset haasteet

EU:n tullivalvonnan tilastoista saa konkreettisen kuvan siitä, kuinka laajaa tuoteväärennösten kauppa on, ja millainen rooli muotialan tuoteväärennöksillä on. EUIPO:n ja DG TAXUD:in vuonna 2024 julkaisema raportti perustuu niiden yhteisiin tullitilastoihin. Raportissa todetaan, että EU:n tuoteväärennösten takavarikkojen arvo on kasvanut noin kahdesta miljardista eurosta vuodelta 2022 yli 3,4 miljardiin euroon vuoteen 2023 mennessä.²⁰ Muotialan tuotteet ovat raporteissa keskeinen tavararyhmä, sillä myös EUIPO:n vuonna 2024 julkaistussa

¹⁷ Tulli 2025.

¹⁸ OECD – EUIPO 2025, s. 23.

¹⁹ Tulli 2025.

²⁰ EUIPO – DG TAXUD 2024, s. 9.

raportissa vaatteiden osuus pidätyksistä oli noin kolmasosa kokonaismäärästä²¹, mikä kuvastaa muotialan näkyvyyttä tullivalvonnassa.

Yksi tämän hetken keskeisimmistä rakenteellisista haasteita tullin toiminnassa on pienlähetyksen ja verkkokaupan roolin kasvaminen. EUIPO:n ja Euroopan komission vuonna 2024 julkaistussa raportissa kerrotaan postilähetyksen ja pikakuljetusten olevan merkittävin kuljetuskanava väärennetyille tuotteille tapausten lukumäärällä mitattuna.²² Raportissa kuitenkin todetaan, että konttiliikenne on yhä merkittävässä asemassa tarkasteltaessa väärennosten kokonaisarvoa. Pienlähetyksen osuus on verkkokaupan yleistymisen myötä kasvanut merkittävästi, mikä kuormittaa tullin toimintaa. Tämä tuoteväärennosten kaksijakoisuus kuitenkin osoittaa sitä, että tullin on keskityttävä pienpakettien kasvaneeseen määrään, mutta myös jatkaa keskittymistä konttiliikenteeseen tuoteväärennöksiä estääkseen. EUIPO:n ja OECD:n vuonna 2021 julkaisemassa raportissa kerrotaan, että verkkokauppaan liittyneissä väärennöstapauksissa noin 91 prosenttia tapauksista ja 82 prosenttia pidätettyjen tavaroiden arvosta liittyi nimenomaan postilähetyksien avulla tapahtuneisiin loukkauksiin.²³ Raportissa todetaan myös, että merkittävä osa verkkokauppaan kytkeytyvien pidätysten tuotteista oli jalkineita ja vaatteita, mikä korostaa muotialan alttiutta väärennosten leviämislle verkkokaupan välityksellä.

²¹ EUIPO 2024, s. 18.

²² EUIPO – DG TAXUD 2024, s. 19.

²³ OECD – EUIPO 2021, s. 9.

5 Kuinka tehokkaita EU:n IP-lainsäädäntö ja tullitoimet ovat?

5.1 Tehokkuuden arviointikriteerit

Tässä luvussa tehokkuudella tarkoitetaan sitä, kuinka hyvin Euroopan unionin immateriaalioikeudellinen sääntely sekä tullitoimet ehkäisevät muotialaan kohdistuvia tuoteväärennöksiä. Tehokkuuden arviointi ei kuitenkaan ole yksiulotteista, vaan sitä pitää tarkastella useiden erilaisten kriteerien kautta, jolloin tehokkuudesta saadaan mahdollisimman laaja kokonaiskuva. Tarkastelun kannalta erityisen tärkeitä ovat teollis- ja tekijänoikeuksien noudattamisen varmistamisesta annetun direktiivin 2004/48/EY 3 artiklassa mainitut oikeudellisen sääntelyn selkeys, oikeudenhaltijoille tarjolla olevat keinot sekä valvontajärjestelmän kattavuus ja sen kyky vaikuttaa konkreettisesti tuoteväärennösten määrään. Tässä sekä seuraavassa luvussa tullaan arvioimaan lainsäädännön ja tullitoimien tehokkuutta painottaen 3 artiklan asettamia kriteerejä.

Ensimmäinen kriteeri on oikeudellinen selkeys. Sääntelyn voidaan katsoa olevan tehokasta, jos viranomaisille ja yrityksille on riittävän selkeää, millaisia oikeuksia immateriaalioikeudenhaltijalla on, millaiset edellytykset suojan syntymiselle ovat ja kuinka oikeuksia voidaan hyödyntää käytännössä väärennösten torjumiseen. Tähän kuuluvat esimerkiksi tavaramerkin suojapiirin rajojen tunteminen sekä oikeudenhaltijan asema tullimenettelyissä. Jos sääntely on epäselvää ja sitä tulkitaan jäsenvaltioissa eri tavoin, järjestelmän tehokkuus heikentyy merkittävästi. Sääntelyn ollessa selkeää sekä oikeudenhaltijat että viranomaiset tuntevat oikeutensa ja velvollisuutensa, jolloin järjestelmän tehokkuus paranee sen vaivattomuuden avulla.

Toinen kriteeri koskee valvonnan kattavuutta. Jotta järjestelmä on tehokas, pitää valvontamekanismien ulottua sekä sisämarkkinoille että EU:n ulkorajoille, ja valvonnan tulee myös keskittyä digitaaliseen kauppaan. Tullin on teollis- ja tekijänoikeuksien tullivalvonnasta annetun asetuksen (EU) 608/2013 1 artiklan 2 kohdan mukaisesti pystyttävä kohdentamaan tarkastuksiaan tarkoituksellisesti tuoteväärennöksien ehkäisemiseksi ja kansallisten viranomaisten on pystyttävä puuttumaan tuoteväärennöksiin myös niiden jakelun myöhemmissä vaiheissa. Jos pienpakettien määrä jatkaa kasvamistaan²⁴ ja merkittävä osa väärennöksistä kiertää valvonnan kokonaan esimerkiksi pienten verkkokauppalähetysten

²⁴ OECD – EUIPO 2019, s. 60.

kautta, järjestelmän käytännön tehokkuus jää puutteelliseksi, vaikka oikeudellinen sääntely olisi kunnossa.

Kolmantena kriteerinä tarkastellaan yritysten keinoja puuttua tuoteväärennöksiin. Tehokkuus ei rajoitu vain oikeudelliseen sääntelyyn, vaan tehokkuutta määrittelee ennemminkin se, miten yritykset voivat tosiasiallisesti käyttää sääntelyn tarjoamia keinoja immateriaalioikeuksiensa suojaamiseen. Tähän kuuluvat esimerkiksi immateriaalioikeuksien rekisteröinnin sujuvuus, tullille tehtävien toimintahakemuksien vaivattomuus sekä oikeudenkäyntimenettelyjen kesto ja niistä yrityksille aiheutuva taloudellinen rasittavuus. Jos tuoteväärennöksiin puuttuminen on liian hidasta tai taloudellisesti mahdotonta pienille toimijoille, järjestelmän tehokkuus jää riittämättömäksi, vaikka muodollisesti keinot olisivat olemassa.

Neljäs keskeinen kriteeri liittyy järjestelmän konkreettiseen vaikutukseen tuoteväärennösten torjumisessa. Järjestelmä on tehokas, jos sääntely ja tullitoimet tosiasiallisesti vähentävät väärennösten määrää ja niiden aiheuttamia haittoja. Tehokkuutta voidaan tällöin tarkastella tilastollisesti esimerkiksi takavarikoitujen väärennösten määrän, myyntitappioarvioiden sekä verotulomenetysten avulla. Arviointia tehdessä on kuitenkin otettava huomioon, että takavarikoitujen tuotteiden määrä voi yhtä hyvin kertoa rikollisen toiminnan lisääntymisestä kuin valvonnan parantumisesta.²⁵ Täten tuoteväärennösten määrällisiä indikaattoreita onkin tarkasteltava yhdessä laadullisten havaintojen kanssa, jotta saadaan tarkempi kokonaiskuva järjestelmän tehokkuudesta.

5.2 Tehokkuuden arviointi muotialan näkökulmasta

Edellä kuvailtuja kriteerejä voidaan tarkentaa tarkastelemalla niitä muotialan erityispiirteiden näkökulmasta. Kuten aiemmin on todettu, muotiala poikkeaa monista muista toimialoista siinä, että tuotteiden arvo perustuu suurelta osin brändiin ja mielikuviin, kun taas tekninen innovaatio on toissijaista. Lisäksi tuotteiden elinkaari on usein lyhyt sekä trendeihin sitoutunut, ja tuotanto sekä jakelu ovat globaaleja ja hajautuneita. Näiden erityispiirteiden takia EU:n immateriaalioikeuslainsäädännön ja tullitoimien tehokkuus näyttäytyy muotialalla osittain erilaisena kuin kaikkia aloja koskevassa yleisemmässä tarkastelussa.

Brändikeskeisyys korostaa tavaramerkkioikeuden merkitystä muotialalla. EU:n tavaramerkkijärjestelmä tarjoaa säädännöllisesti tehokkaan ja selkeän välineen brändin

²⁵ EUIPO – DG TAXUD 2023, s. 8.

suojaamiseen, ja yhdellä rekisteröinnillä saatava suoja koko EU:n alueella on muotiyrityksille edukasta. Tästä näkökulmasta lainsäädäntö tukee muotialan tarpeita melko hyvin, mutta käytännössä juuri brändikeskeisyys tekee muotialasta erittäin houkuttelevan kohteen tuoteväärennöksille.²⁶ Tehokas suojan hyödyntäminen vaatii yritykseltä aktiivista ja resursseja vaativaa IP-strategiaa. Tämä kuitenkin johtaa tilanteeseen, jossa suuret ja vakiintuneet brändit pystyvät hyödyntämään järjestelmän tarjoamia mahdollisuuksia paremmin kuin pienet ja uudet toimijat, joille valvontaan kuluvat resurssit voivat muodostaa korkean kynnyksen.

Lainsäädännön ja tullitoimien tehokkuutta rasittaa myös väärennösten tuotannon hajaantuneisuus. Tuoteväärennöksiä valmistetaan monissa eri maissa, ja toimitusketjut sisältävät useita eri vaiheita, jotka vaikeuttavat alkuperän ja reittien seuraamista.²⁷ EU:n tulliasetuksen perusteella voidaan puuttua suuriin tavaraeriin ja konttilähettyksiin, mutta muotialan väärennöksistä yhä useampi toimitetaan pienpaketteina suoraan kuluttajille verkkokauppojen kautta. Tällainen pienlähettyksiin perustuva liiketoimintamalli vaikeuttaa valvontaa ja kuormittaa tullin resursseja. Sääntely antaa kuitenkin valmiudet puuttua pienlähettyksiin, mutta valvonnan kattavuus jää rajalliseksi pakettimäärien kasvun vuoksi.

Usein vaihtuvien trendien ansiosta voidaan myös tarkastella, kuinka tehokkaiksi ja nopeiksi erilaiset suojamuodot ja menettelyt käytännössä koetaan. Koska oikeudelliset prosessit, tullitoimet ja alustojen kautta tehtävät poistopyynnöt eivät välttämättä etene välittömästi, väärennösten aiheuttama vahinko voi toteutua jo ennen kuin oikeudellinen toimi tulee voimaan. Muotialan toimijat pyrkivät välttämään kalliita ja pitkiä oikeusprosesseja muodin lyhyiden elinkaarten takia²⁸, ja päätöksen taustalla voi usein vaikuttaa vertailu oikeusprosessin uuvuttavuuden ja siitä saatavien hyötyjen välillä, sillä hyödyt voivat lopulta jäädä pieniksi suhteutettuna siihen, mitä prosessissa yritykseltä ajallisesti ja taloudellisesti vaaditaan. Tältä osin järjestelmä ei tällä hetkellä välttämättä sovi täydellisesti muotialan nopeaan muutostahtiin, sillä muodollisesti vahvat oikeuskeinot eivät aina saa oikeudellista vaikutusta aikaan tarpeeksi ajoissa.

Lopuksi voidaan todeta, että EU:n immateriaalioikeudellinen lainsäädäntö ja tullitoimet muodostavat vahvan pohjan järjestelmälle suojaamaan tuoteväärennöksiä vastaan, mutta sen

²⁶ OECD – EUIPO 2025, s. 7.

²⁷ Europol – EUIPO 2022, s. 2.

²⁸ Wollgast ym. 2021.

käytännön tehokkuus ei aina toteudu tasavertaisesti.²⁹ Brändikeskeisyyden, tuotannon hajaantuneisuuden ja nopeiden trendisykliä yhdistelmä paljastaa erityisesti täytöntöönpanoon ja resurssien riittävyyteen liittyviä ongelmia. Suurille muotiyrityksille on helpompaa hyödyntää järjestelmää, kun taas pienet toimijat voivat kokea järjestelmän raskaaksi ja vaikeasti tavoitettavaksi.³⁰ Tämän takia tehokkuuden arviointi muotialan näkökulmasta ei rajoitu pelkästään oikeusnormien rakenteen arvioon, vaan se edellyttää myös valvontajärjestelmän käytännön toimivuuden tarkastelua.

5.3 Kehitystarpeet

Edellä esitetyn analyysin perusteella voidaan todeta, että EU:n immateriaalioikeudellinen sääntely ja tullitoimet muodostavat muotialalle kattavan kehyksen, mutta sen käytännön tehokkuus jää osittain puutteelliseksi. Tämä johtuu erityisesti resurssien rajallisuudesta, valvonnan painopisteiden ja markkinoiden muutosten erisuuntaisista kehityksistä sekä sääntelyn liian hitaasta sopeutumisesta kaupan digitalisoitumiseen. Näiden seikkojen vuoksi järjestelmän kehittäminen vaatii resurssien tarkempaa kohdentamista sekä rakenteellisia ratkaisuja, joilla pystytään tehostamaan digitaalisia valvontamenetelmiä.

Ensinnäkin tullin resurssien kohdentaminen nousee yhdeksi tärkeimmistä kehityskohteista. Pienpakettien määrän kasvun takia perinteiset satunnais- ja riskiperusteiset tarkastukset eivät enää yksinään riitä. Tehokkuutta voitaisiin parantaa suuntaamalla valvontaa entistä enemmän sinne, missä väärennösriskein voidaan katsoa olevan suurin. Valvontaa voisi priorisoida esimerkiksi tiettyjen pakettien lähtöalueiden, logistiikkareittien tai tuoteryhmien suhteen.³¹ Tämä voisi merkitä myös sitä, että valvontaa joudutaan kohdentamaan nimenomaan korkean riskin sektoreihin, kuten muotialaan, jossa aikaisemman tarkastelun perusteella väärennosten taloudelliset vaikutukset ovat merkittävät. Resurssien tehokkuus ei kuitenkaan koske vain resurssien määrää, vaan myös viranomaisten osaamisella ja kyvyllä hyödyntää resursseja on suuri merkitys.

Toiseksi digitaalisen jäljitettävyyden kehittäminen on tärkeä kehityssuunta. Tuotteisiin jo valmistusvaiheessa integroitavat tekniset ratkaisut, kuten yksilölliset sarjanumerot, QR-koodit

²⁹ European Court of Auditors 2022, s. 5.

³⁰ OECD – EUIPO 2023, s. 3.

³¹ Yleisesti valvontaan liittyvää dataa on kerätty Internet of Things -laitteiden avulla, mutta valvontaa voisi laajentaa myös tuoteväärennosten piiriin. Ks. WCO – WTO 2022, s. 14.

tai NFC-tunnisteet³², voivat helpottaa aitouden tarkastusta sekä viranomaisten että yritysten ja kuluttajien näkökulmasta. Lainsäädäntö ei estäisi tällaisten ratkaisujen käyttöönottoa, mutta niiden tehokas hyödyntäminen vaatisi selkeää ohjeistusta sekä yhtenäisiä standardeja, jotka vaativat uutta lainsäädäntöä. Tehokkuuden lisäämiseksi erilaiset kannustimet voisivat olla mahdollisia pienille yrityksille, sillä järjestelmän toimivuuden kannalta yhtenäinen toimeenpano on tärkeässä asemassa. Digitaalisen jäljitettävyyden liittäminen tuotteeseen voisi myös vaatia ylimääräisiä resursseja, jolloin kannustimet antaisivat intressin pienille yrityksille hyödyntää digitaalista jäljitettävyyttä.

Kolmantena kehitystä vaativana kohteena on yhteistyö verkkoalustojen kanssa. Sillä muotialan väärennöksien myynti keskittyy nykyään vahvasti erilaisiin digitaalisiin markkinapaikkoihin ja sosiaalisen median kanaviin³³, EU:n immateriaalioikeussäätelyn ja tullitoimien tehokkuus riippuu vahvasti siitä, kuinka hyvin eri alustat sitoutuvat torjumaan tuoteväärennöksiä. Käytännössä tähän kuuluvat esimerkiksi ilmoitus- ja poistomenettelyjen toimivuus, ennakoiva tunnistus erilaisten algoritmien tai tekoälyn avulla sekä se, että alustat jakavat tietoa viranomaisten ja oikeudenhaltijoiden kanssa. Tarve kehitykselle on sekä sääntelytasolla alustojen vastuuta tarkentamalla että käytännön tasolla yhteistyötä syventämällä.

Neljänneksi järjestelmän yhtenäisyyttä olisi syytä vahvistaa. Vaikka EU:n immateriaalioikeussäätely luo jäsenvaltioille yhteiset puitteet, täytäntöönpanon tehokkuus ja painotukset vaihtelevat jäsenvaltioittain.³⁴ Tämä voi johtaa tilanteeseen, jossa tuoteväärennösten torjumisen taso riippuu jäsenvaltiosta, jonka kautta tuote saapuu EU:n alueelle, ja oikeusloukkauksiin syyllistyvät toimijat voivat hakeutua tiettyihin lainkäyttöalueisiin, joissa valvonta koetaan hajanaisemmaksi.³⁵ Järjestelmää voisi yhtenäistää esimerkiksi lisäämällä jäsenvaltioiden välisten viranomaisten koordinaatiota, harmonisoimalla käytännön tulkintoja jäsenvaltioiden välillä ja vahvistamalla EU:n roolia käytäntöjen kehittämisessä ja yhtenäistämässä.

Mahdollinen konkreettinen uudistus, jolla tullitoimien tehokkuutta voisi parantaa, olisi esimerkiksi automatisoitujen tuoteväärennösten tunnistusjärjestelmien kehittäminen ja

³² Ojansuu 2024, s. 27.

³³ EUIPO – DG TAXUD 2023, s. 12.

³⁴ European Court of Auditors 2022, s. 5.

³⁵ Schneider 2020, s. 308.

käyttöönotto EU-tasolla.³⁶ Myös viranomaisten kouluttaminen muotialan tuoteväärengösten tunnistamiseksi tunnistusjärjestelmän ohella nopeuttaisi tullin toimintaa, jolloin resursseja saataisiin kohdistettua tullin muihin osa-alueisiin. Tavoitteellisessa järjestelmässä normisto, käytännön valvonta sekä teknologia tukisivat toisiaan, ja siinä otettaisiin huomioon muotialan erityispiirteet sääntelytason lisäksi myös toimeenpanossa.

³⁶ WCO – WTO 2022, s. 15.

6 Johtopäätökset

Tämän tutkielman tavoitteena oli arvioida, kuinka tehokkaasti EU:n IP-lainsäädäntö ja tullitoimet suojaavat muotialan yrityksiä tuoteväärennöksiltä. Tarkastelu rajattiin erityisesti tavaramerkkioikeuteen ja sitä tukeviin säädöksiin. Tekijänoikeudelliset ja piraattituotteisiin liittyvät kysymykset kuitenkin rajattiin tarkastelun ulkopuolelle, koska tuoteväärennösten määritelmän mukaan vain tekijänoikeuksia rikkovat tuotteet eivät ole tuoteväärennöksiä.

Ensimmäinen johtopäätös koskee sääntelykehityksen rakenteellista tasoa. EU:n immateriaalioikeuslainsäädäntö muodostaa muotialan kannalta kattavan ja johdonmukaisen normiston. Euroopan unionin tavaramerkistä annettu asetus (EU) 2017/1001 tarjoaa yhtenäisen järjestelmän, jossa yhdellä rekisteröinnillä voidaan saada suoja koko unionin alueelle, teollis- ja tekijänoikeuksien noudattamisen varmistamisesta annettu direktiivi 2004/48/EY asettaa vähimmäistason oikeussuojakeinoille, ja teollis- ja tekijänoikeuksien tullivalvonnasta annetulla asetuksella (EU) 608/2013 määritellään menettelyt, joilla tulliviranomaiset voivat puuttua tuoteväärennöksiin unionin ulkorajoilla. Normatiivisesti tarkasteltuna sääntely täyttää pääasiassa tehokkuuskriteerit, joita oikeudelliselta selkeydeltä ja oikeussuojakeinojen saatavuudelta voidaan edellyttää.

Toinen johtopäätös koskee muotialan erityispiirteitä ja sitä, miten ne vaikuttavat sääntelyn käytännön toimivuutta. Muotialan arvo perustuu suurelta osin brändiin ja mielikuviin, jonka takia voidaan todeta, että tavaramerkkioikeus on alan keskeisin suojamuoto. Kuitenkin juuri brändikeskeisyys tekee muotialasta erityisen alttiin tuoteväärennöksille, ja vaikka sääntely mahdollistaa tehokkaat oikeussuojakeinot, niiden hyödyntäminen vaatii yrityksiltä aktiivisuutta ja resursseja. Suuret ja vakiintuneet brändit ovat vahvemmassa asemassa verrattuna pieniin ja uusiin toimijoihin, joille resurssien puute voi luoda käytännön esteen immateriaalioikeuksien tehokkaalle suojaukselle.

Kolmas johtopäätös koskee tullivalvonnan rajoitteita. Tullilla on normatiivisesti laajat valtuudet pidättää immateriaalioikeuksia loukkaaviksi epäiltyjä tavaroita, ja unionin tasolla vuosittain takavarikoidaan merkittävä määrä väärennöksiä. Tilastot kuitenkin osoittavat, että tuoteväärennösten arvioitu määrä EU:n tuonnista on huomattavasti suurempi kuin takavarikoitujen tuotteiden määrä antaa ymmärtää. Erityinen haaste on syntynyt verkkokaupan ja pienpakettien yleistymisen myötä, sillä tullilla ei ole riittävästi resursseja valvoa yksittäisiä paketteja tarpeeksi kattavasti. Myös monimutkaiset kuljetusreitit ja

tuotannon hajautuneisuus vaikeuttavat valvontaa. Tällöin tullivalvonnan tehokkuus ei riipu pelkästään oikeudellisista valtuuksista, vaan keskeisessä asemassa ovat myös resurssien riittävyys, riskianalyysin toimivuus sekä viranomaisten välinen tiedonvaihto.

Jos tehokkuutta tarkastellaan pelkästään normatiivisten edellytysten kautta, järjestelmää voidaan pitää vahvana ja suurilta osin riittävänä. Jos huomioon otetaan myös täytäntöönpanon haasteet käytännössä, kokonaiskuva järjestelmän toimivuudesta muuttuu. Valvonta jää osittaiseksi, yritysten mahdollisuudet käyttää oikeussuojakeinoja vaihtelevat voimakkaasti ja väärennösten määrä ja taloudellinen merkitys säilyy korkeana normatiivisesta sääntelykehikosta huolimatta. Tässä mielessä järjestelmän tehokkuus on epätasaista, sillä se toimii hyvin silloin, kun oikeudenhaltijalla on riittävät resurssit ja väärennökset kulkevat tunnettujen kauppareittien kautta, mutta tehokkuus laskee huomattavasti, jos toimijat ovat pieniä, tuotteet nopeasti vaihtuvia ja väärennökset on hajautettu eri verkkoalustojen ja pienlähetysten kautta.

Tutkielman perusteella voidaankin esittää, että sääntelyä ei ole tarpeellista muuttaa perusteiltaan, vaan keskeisimmät tarpeet kehitykselle liittyvät resurssien kohdentamiseen, teknologisten ratkaisujen hyödyntämiseen sekä yhteistyön edistämiseen sekä verkkokauppaalustojen kanssa että jäsenvaltioiden välillä. Myös muotialan erityispiirteitä tulisi huomioida nykyistä paremmin valvonnan painopisteissä ja käytännön toimien suunnittelussa, sillä muotiala muodostaa merkittävän osan EU:n tuoteväärennöskaupasta.

Lopuksi on todettava, että tutkielmalla on rajoituksensa, ja tarkastelu on rajoitettu vain EU-oikeuteen ja viranomaislähteisiin. Tutkielmassa ei ole omaa empiiristä aineistoa esimerkiksi yritysten kokemuksista tai yksityiskohtaista aineistoa vertailusta jäsenvaltioiden välillä. Jatkossa tulisi tutkia tarkemmin sitä, miten eri kokoiset muotialan toimijat kokevat pystyvänsä hyödyntää oikeussuojakeinoja, millaiset digitaaliset työkalut tukevat parhaiten tuoteväärennösten tunnistamista ja mihin alustojen vastuu asettuu tuoteväärennöskaupassa. Tämän tutkielman johtopäätökset kuitenkin osoittavat jo nyt, että EU:n immateriaalioikeudellinen sääntely muodostaa vahvan rakenteellisen kehyksen tuoteväärennösten torjunnalle, mutta sen käytännön tehokkuus on rajallista, kun järjestelmä kohtaa nykyajan digitalisoituneen ja hajautuneen väärennöskaupan.